

AZ EVANGÉLIKUS EGYHÁZ ÉS AZ 1918-AS POLGÁRI DEMOKRATIKUS FORRADALOM

1918. szeptember 11-én zsúfolásig megtelt a budapesti Deák téren álló evangélikus egyházi épületegyüttes nagyterme. Fontos eseményre került itt sor, hiszen a megjelentek a Magyarországi Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház 1918. évi egyetemes közgyűlésének résztvevői voltak. Az esemény jelentőségét növelte, hogy ekkor került sor az új egyetemes – mai szóhasználattal élve országos – felügyelő beiktatására. A hazai evangélikusság legmagasabb rangú világi vezetőjének tisztségében a leköszönő báró Prónay Dezsőt báró Solymossy Lajos váltotta. A köztiszteltben álló Prónay harmincöt éven át töltötte be magas egyházi pozícióját, s idős korára hivatkozva vált meg attól. A helyébe lépő Solymossynak nem volt könnyű a dolga, ha méltó módon kívánta folytatni nagy tekintélyű elődje tevékenységét.¹ Még nehezebbé tette a rá váró munkát az ország nyomasztó helyzete és jövőjének bizonytalansága.

Ekkor már nyilvánvaló volt háborús vereségünk, a társadalmi feszültségek pedig napról napra növekedtek. Azt is egyre többen ismerték fel, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlóban levő épülete maga alá temetheti a történelmi Magyarországot. A haza és a lakossága 7,1 %-át kitevő mintegy 1 300 000 evangélikus sorsáért való aggodalom csendült ki a régi és az új egyetemes felügyelő ünnepi szónoklataiból. Prónay búcsúbeszédében így összegezte a fennálló állapotokat és egyháza feladatát: „Válságos időket élünk. Végtelen nagy a szomorú háború által okozott pusztulás. Igen nagy a veszteség anyagi javakban, még szomorúbb az emberi életben, az emberek testi épségében szenvedett veszteség (sic!). És mindezek mellett a háború az emberiség legfőbb erkölcsi értékeit is veszélyezteti, sőt ezeknek megsemmisítésével fenyeget. Eldurvultak az erkölcsök. Megrendültek azok az alapelvek, amelyeken – és az ezeken alapuló intézményeken – a társadalmi és állami rend és az egész közművelődés nyugszik. A tulajdon, a család, a haza, a vallás, ezek azok az eszmék, alapelvek, amelyeken és az ezeken alapuló intézményeken nyugszik egész közművelődésünk. És ezek az intézmények egymással szorosan összefüggenek, ha megrendül az egyik, megrendül mindenik. Attól kell félnünk, hogy a pusztulásnak ha-

¹ Evangélikus Óráló. Egyházi és iskolai hetilap. Felelős szerkesztő és laptulajdonos: Noszko István. 1918. szeptember 18. 283. p.

sonló korszaka kezdődik, aminő a népvándorlás kora volt. Midőn a népvándorlás a régi görög–római közművelődést, jelentéktelen maradványoktól eltekintve, megsemmisítette, a keresztény egyház volt az, amely a közművelődés alapjait ismét lerakta. Az egyház föladata volna most is, hogy megmentsse és megóvja az emberiségnek a háború által veszélyeztetett legfőbb erkölcsi értékeit.²

Az új egyetemes felügyelő székhelyében rámutatott, hogy az evangélikus felekezet vezetőinek több figyelmet és energiát kell fordítaniuk a vallástól eltávolodott „alsóbb néposztályok” visszahódítására. Elismerte ezek jogát a tisztességes megélhetéshez, de tévesnek és károsnak minősítette az ennek biztosítására kínált szocialista megoldási módot. Felszólította egyháza lelkészeit és tanítóit, hogy mindent tegyenek meg a baloldali munkásmozgalmi eszmék terjedésének meggátolásáért. Fontosnak tartotta a világi és egyházi hatóságok tekintélyének megerősítését. Ezt követően a politikai és közélet demokratizálására vonatkozó követeléseket az alábbi szavakkal utasította el: „A demokrácia uralomrajutására Magyarországon nincs szükség, itt minden vonalon a legteljesebb jogegyenlőség, a legteljesebb demokrácia uralkodik, mit mindenki egyaránt kell hogy elismerjen, önmagukban még azok is, akik a demokrácia hamis jelszavával az üszköt eldobták.”³ Solymossy fenti megállapítása az ország helyzetének alapos félreértelmezéséről tanúskodott. Beszédében feleslegesnek nevezte az 1848-as radikális elvek hangoztatását és hitet tett a Habsburg-dinasztia iránti hűségéről: „Ma a 48-as eszmékből az életbeléptetett és visszahajtható (sic!) törvényeken kívül fenntartható az ország önállóságának és függetlenségének eszméje, mely minden magyar ember lelkében kell, hogy éljen, mely felé minden magyar ember kell, hogy okkal, móddal és okosan törekedjen. A történelem szerint 48-at felváltotta a 67, mikor a nemzet királyával egyezséget, békét kötött, melynek fenntartását minden igaz és becsületes magyar embernek állnia kell, bár felülvizsgálatot és megjavítást, megváltozott viszonyokhoz mérten kívánni lehet és kívánni időszerű.”⁴ A korabeli evangélikus sajtó tudósítása szerint Solymossy szónoklatát a hallgatóság élénk helyesléssel kísérte.⁵ Az elkövetkező hónapok során azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az evangélikus egyházi személyek közül sokan másként értelmezik a demokráciát, az ország függetlenségét és más politikai kérdéseket, mint az egyetemes felügyelő.

² A magyarországi ágostai hitv. evang. keresztyén egyház 1918. évi szeptember hó 11–13. napjain megtartott 1918. évi rendes egyetemes közgyűlésének jegyzőkönyve. Ifj. Kellner Ernő Könyvnyomdája, Budapest, 1918. 3–4. p.

³ Id. mű, 9. p.

⁴ Ugyanott.

⁵ Evangélikus Óráló, 1918. szeptember 18. 284. p.

A mindinkább felgyorsuló és egyre vészterhesebb nemzetközi és hazai események hatására báró Solymossy Lajos 1918. október 3-ra értekezletet hívott össze Budapestre. Az ezen való részvételre felkérte a négy evangélikus egyházkerület elnökségeit, valamint dr. Szelényi Aladárt, az egyház egyetemes világi főjegyzőjét. Minden egyházkerület elnöksége két tagból állt: a püspökből és a kerületi felügyelőből. A püspökök valamennyien megjelentek a megbeszélésen, a felügyelők közül viszont csak kettő. Így Solymossy és Szelényi tárgyalópartnereként a bányai egyházkerületet dr. Raffay Sándor püspök képviselte. A dunáninnyi egyházkerületből dr. Baltik Frigyes püspök és dr. Kéler Zoltán felügyelő érkezett. A dunántúli egyházkerület részéről Kapi Béla püspök vett részt a tanácskozáson. A tiszai egyházkerület élén álló Geduly Henrik püspökkel és Szentiványi Árpád felügyelővel egészült még ki a jelenlevők névsora.⁶ A megbeszélésen az egyetemes felügyelő javaslatára megállapodtak abban, hogy körülbelül negyedévente – azonban ha szükséges, akkor ennél gyakrabban – úgynevezett elnöki vagy elnökségi értekezleteket tartanak. Ezekon döntenek az országos jelentőségű egyházi ügyek egyöntetű kezeléséről. Az ekkor létrehozott új testület a későbbiekben fontos szerepet töltött be az evangélikus egyház irányításában, s 1918–1919 fordulóján nagyjából kéthetente, néha még ennél is gyakrabban ülésezett.⁷

1918. október 23-ról 24-re virradó éjjel Budapesten a Függetlenségi és 48-as (Károlyi) Párt, az Országos Polgári Radikális Párt és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt részvételével megalakult a Magyar Nemzeti Tanács. Ezt a tényt október 25-én hozták nyilvánosságra. Október 31-én győzött a polgári demokratikus forradalom és a Nemzeti Tanács vezetője, gróf Károlyi Mihály kapott miniszterelnöki kinevezést. A még aznap megalakított Károlyi-kormány a Nemzeti Tanács pártjainak koalícióján alapult. Vallási kérdésekkel se a Nemzeti Tanács 1918. október 26-án közzétett kiáltványa, se az új kabinet programja, se a kormányfő megnyilatkozásai nem foglalkoztak.⁸ Azonban az evangélikus felekezet jövőjén töprengők az új kormányban magukat képviseltető politikai erők vallási kérdésekben elfoglalt korábbi álláspontjai alapján következtethettek arra, milyen magatartást várhatnak tőlük ezen a téren. Ebből a szempontból a Függetlenségi és 48-as (Károlyi) Párttól kellett legkevésbé tartaniuk. Ennek 1916-os programja ugyanis hitet tett a teljes vallásszabadság érvényesülésére és a vallási közösségek egyenjogúsága mellett. Az auto-

⁶ Evangélikus Országos Levéltár. (A továbbiakban: EOL.) Elnöki értekezleti jegyzőkönyvek. (A továbbiakban: Eéj.) Az 1918. október 3-i értekezlet jegyzőkönyve.

⁷ EOL. Eéj. Itt az 1918. október 3-i értekezletől a Tanácsköztársaság kikiáltásáig a következő dátumú jegyzőkönyvek találhatók meg: 1918. november 23., december 5., december 9., december 20., 1919. január 13., január 27., február 7., február 14., február 28. és március 10.

⁸ Magyar kormányprogramok 1867–2002. 1. kötet. A szerkesztőbizottság elnöke: Kiss Péter. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2004. 427–444. p.

nómiával rendelkező felekezetek számára önkormányzatuk tiszteletben tartását, az autonómiával fel nem ruházottak részére pedig önrendelkezésük biztosítását ígérte.⁹ Az Országos Polgári Radikális Párt 1914-ben elfogadott programja vallásszabadságot és korlátozások nélküli önkormányzatot követelt minden vallási csoportnak. Szükségesnek tartotta az állam és az egyházak elválasztását. Meg akarta szüntetni a vallási ügyekbe való hivatali beavatkozást, hogy ebben a vonatkozásban csak az egyesülési törvény előírásai érvényesüljenek. Az evangélikusokban a pártprogram azon részei keltettek komoly aggodalmakat, amelyek kilátásba helyezték az egyházi javak szekularizálását, a felekezeti iskolák államosítását és a tanintézményekben történő vallásoktatás eltörlését. A hittantanítást a polgári radikálisok a családok működésének és az egyházak önkormányzati tevékenységének körébe akarták utalni.¹⁰ A párt 1918-ban közzétett új programja lényegében megismételte a fenti kitételeket.¹¹ A hazai evangélikusság számára az Országos Polgári Radikális Párt egyházpolitikai álláspontjánál semmivel nem voltak megnyugtatóbbak a Magyarországi Szociáldemokrata Párt vallási ügyekben hangoztatott nézetei. Ezen a téren a szociáldemokraták körében az 1903-as pártprogramjukban lefektetett elvek maradtak meghatározóak az őszirózsás forradalom időszakában is. Így a „klerikalizmus elleni harc” jegyében célul tűzték ki az állam és az egyházak szétválasztását, a felekezetek közpénzből történő segélyezésének megszüntetését, a vallási közösségek javainak köztulajdonba vételét, az iskolai hitoktatás eltörlését és az egyházi tanintézetek felszámolását. Ehhez járult még az a követelés, hogy „... a vallás és annak szervezetei magánügygé nyilvánítassanak...”¹²

Az evangélikusok vezetőinek a Károlyi-kormány várható egyházpolitikájára vonatkozó aggyályait valamelyest mérsékelte az a tény, hogy a vallás- és közoktatásügyi tárcát Lovászy Márton kapta meg. A polgári liberális mentalitású Lovászy a Függetlenségi és 48-as (Károlyi) Párt meghatározó jelentőségű politikusaként visszafogott álláspontra helyezkedett a felekezeteket és a tanügyet érintő változtatások tekintetében. Felvázolta az iskolarendszer demokratikus átalakításának körvonalait, de tartózkodott minden lépéstől, ami gyökeresen megváltoztatta volna a fennálló viszonyokat. Ezért a polgári radikálisok és a szociáldemokraták törekvései ellenére nem irányozta elő az iskolák államosítását és a kötelező hitoktatás megszüntetését.¹³

⁹ Mérci Gyula: A magyar polgári pártok programjai (1867–1918). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971. 310–311. p.

¹⁰ Id. mű, 314. és 317–318. p.

¹¹ Id. mű, 319–321. p.

¹² A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. 3. kötet. 1900–1907. Összeállította: Erényi Tibor, Muksi Ferenc, S. Vincze Edit. Franklin-nyomda, Budapest, 1955. 142. p.

¹³ Mann Miklós: Magyar oktatáspolitikusok 1848–1998. Könyvfólia Bt., Budapest, 2001. 85. p.

Ennek következtében evangélikus részről nem voltak rossz véleménnyel Lovászy kultuszminiszteri tevékenységéről. Raffay Sándor bányakerületi püspök önéletrajzi írásaiban egyetlen intézkedését sem kifogásolta.¹⁴ Geduly Henrik – a tiszai egyházkerület püspöke – pedig egyenesen úgy vélekedett Lovászyról, hogy sok jóindulatot tanúsított az evangélikus egyház iránt.¹⁵

A Károlyi-kormány megalakulásakor élvezte a magyar társadalom túlnyomó részének bizalmát. Ennek kifejezésére egymás után jelentették be a Magyar Nemzeti Tanácshoz való csatlakozásukat a gazdasági, politikai és kulturális élet vezető személyiségei és szervezetei. Nem maradtak ki a sorból az egyházak sem. Csernoch János esztergomi érsek 1918 novemberének első napjaiban körlevélben szólította fel a katolikus papságot a Nemzeti Tanács támogatására. Hasonlóan cselekedett Prohászka Ottokár székesfehérvári megyés püspök és más katolikus főpapok is.¹⁶ A református egyházban szintén hamar megtörtént a reagálás a sorsfordító jelentőségű eseményekre. 1918. november 1-jén a Református Egyetemes Konvent intézett az együttműködési készségét hangoztató átiratot a Nemzeti Tanácshoz. November 2-án a református egyházkerületek püspökei és főgondnokai adtak ki közösen hasonló tartalmú körlevelet. Az Országos Református Lelkészegyesület és az 1918. november 15-én megalakult Országos Református Tanács ugyancsak rokonszenvét fejezte ki a polgári demokratikus átalakulás iránt.¹⁷

Természetesen a hazai evangélikusság sem rejtette véka alá álláspontját a nagy horderejű változásokkal kapcsolatban. Az evangélikus sajtótermékek behatóan foglalkoztak az 1918. október végi eseményekkel. A Harangszó című evangélikus lap 1918. november 3-i száma tárgyilagosan ismertette a legújabb nemzetközi és itthoni fejleményeket. Az ezekkel foglalkozó cikk fő mondanivalója a következő volt: „Ezekben a sors döntő (sic!) órákban nagyon kívánatos volna, ha végre már a magyar a magyarral kezét fogva egyetértene.”¹⁸ A Harangszó visszafogott hangvétellű kommentárjánál lelkesebben üdvözölte az őszirózsás forradalom győzelmét az Evangélikus Óráló címmel megjelenő hetilap 1918. november 3-i vezércikke. Ez az október 31-i dátum kapcsán párhuzamot vont a hitújítás 1517-es elindulása és az 1918-

¹⁴ EOL. Raffay Sándor személyi irathagyatéka. Önéletrajzi írások. Feljegyzések. 30. p.

¹⁵ EOL. Tiszai Evangélikus Egyházkerület Levéltára. III. 10. doboz. Egyházkerületi közgyűlési jegyzőkönyvek. Az 1920. október 27-i közgyűlés jegyzőkönyve. Püspöki jelentés. 5. p.

¹⁶ Salamon Konrád: Nemzeti önpusztítás 1918–1920. Korona Kiadó, Budapest, 2001. 57. p.

¹⁷ Csohány János: A magyar állam valláspolitikája és a református egyház. In: Tanulmányok a Magyarországi Református Egyház történetéből 1867–1978. Studia et Acta Ecclesiastica V. Főszerkesztő: Bartha Tibor és Makkai László. Kiadja a Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya. Budapest, 1983. 101–102. p.

¹⁸ Harangszó. Vallásos néplap. Felelős szerkesztő és kiadó: Szalay Mihály. 1918. november 3. 222. p.

as magyarországi polgári demokratikus fordulat között: „Mintha csak ugyanazon szellő hatotta volna át az emberek lelkét, mint hajdan a reformáció hajnalán, úgy lelkesedett a nép, a katonaság a szabadság, az egyenlőség és a testvériség szent és nagy reform eszményeiért (sic!). S hazánk alkotmánya egy nap alatt új tartalmat nyert.”¹⁹ A magát meg nem nevező cikkíró örömmel nyugtázta, hogy a sorsformáló események éppen a reformáció emléknapiján történtek. Kifejezte azt a meggyőződését, hogy a magyar protestantizmus történelmi hagyományai jelentősen hozzájárultak a bekövetkezett demokratikus változáshoz. Végül meglelégedéssel állapította meg: „Október 31-ike ezentul nemcsak protestáns egyházainknak lesz emlékünnepe, de emlékünnepe lesz a kiépitendő szabad, független Magyarországnak is!”²⁰

Ugyanazon a napon, amikor a Harangszó és az Evangélikus Órálló fenti cikkei megjelentek, a Budapesti Evangélikusok Lapja szintén foglalkozott a kialakult belpolitikai helyzettel. A hetilap közölte Raffay Sándor püspök „Határvonalon” című írását. Ebben Raffay rámutatott, hogy a nemzet a múlt és a jövő határán áll. Kijelentette, hogy az igazi evangélikus hívőknek jó hazafiaknak kell lenniük. Ezt követően így folytatta: „Ma, mikor hazánk élete fordulóhoz ért s mi a múlt és a jövő határvonalán megállunk, nem lehet más kérésünk evangélikus egyházunk híveihez, mint az hogy a hazát az eddigi hűséggel, az apák és ősök hagyományos ragaszkodásával szeressék. E szeretet egyik bizonyosága és jelensége, hogy az ország törvényes kormányát, melynek feladata a nehéz időkben úgylis terhesebb, mint a békés idők csendes napjain, minden engedelmisséggel, teljes szolgálatkészséggel, rendtartó engedelmisséggel támogassák.”²¹ A püspök az általa törvényesnek elismert Károlyi-kormányt a békés belső átalakulás őszinte elkötelezettjének tartotta, mondván: „Nem szabad kételkednünk, hogy az új kornak sorsvívői igaz hazafias lélekkel, hazánk függetlenségének és önállóságának komoly akaratával, a társadalmi élet minden honpolgár javát szemmel tartó újjáalakításának nemes szándékával láttak a munkához.”²² Ezért Raffay a becsületes hazafiakat az új állami vezetés támogatására buzdította. Ugyanebben a lapszámban egy másik cikk arra kérte az evangélikusokat, hogy ne vegyüljenek „... a könnyen felizguló s ezer veszedelembé jutható utcai tömegekbe.”²³ Hiszen a rendet biztosítani kell a békés kibontakozás érdekében.

1918. november 4-én Raffay körlevélben fordult a Bányai Evangélikus Egyházkerület gyülekezeteihez, melyek élén állt. Ebben lényegében megismételte a Buda-

¹⁹ Evangélikus Órálló, 1918. november 3. 309. p.

²⁰ Ugyanott.

²¹ Budapesti Evangélikusok Lapja. Belmissiói hetilap. Szerkeszti és kiadja: Dr. Raffay Sándor. 1918. november 3. 138. p.

²² Ugyanott.

²³ Budapesti Evangélikusok Lapja, 1918. november 3. 139. p.

pesti Evangélikusok Lapjában megjelent gondolatait. Arra kérte az evangélikus hívőket és lelkészeket, hogy az ország bizonytalan és válságos helyzetét szem előtt tartva igyekezzenek megőrizni a nyugalmat, a rendet és a testvéri együttérzést. „Zendülésektől, rendzavarásoktól, visszavonást okozó pártoskodásoktól tartózkodjanak. Bizzanak a népeket kormányzó Isten sorsintéző bölcsességében, de bizzanak az országot vezető alkotmányos kormány hazátszerető hűségében s a nemzet közjavit megóvni kívánó törekvéseiben, hogy végtére is minden jóra fordul.”²⁴ Rámutatott, hogy a haza jövője megkívánja a felekezeti, nyelvi és nemzetiségi ellentétek mellőzését. Erre szólította fel a lelki vezetése alá rendelteket.

Egy nappal később, 1918. november 5-én a Tiszai Evangélikus Egyházkerület püspöke, Geduly Henrik is pásztorlevelet tett közzé. A Nyíregyházán keltezett iratban Geduly hangoztatta, hogy a Nemzeti Tanács a nép akaratából s az uralkodó jóváhagyásával alakult meg. Ezért minden állampolgár engedelmességgel tartozik a testületnek és a megbízásából megalakult kormánynak: „Hűség, szeretet, odaadás az ezredéves haza iránt, – testvéries, meleg, közvetlen érintkezésmód a társadalom különböző tagjai között, – béke, türelem a megnyilvánuló véleményekkel szemben, – megbecsülése minden munkás tényező jogos érdekének: ime ezek azok a vezérelvek, amelyek minket az új alakulások e rohamszerűen haladó világában jellemezni fognak s melyekről az evang. egyházban jogos büszkeséggel mondhatjuk, hogy azokat az evangélium alapján eddig is hirdettük, eddig is követtük. [...] Mi tehát igazán megértő szívvél állhatunk és álljunk mindannyian a Nemzeti Tanács kibontott piros-fehér-zöld lobogója alá.”²⁵ A püspök felkérte kerülete minden egyházi személyét, hogy lelkes odaadással támogassák az új kormányt a közjóért, a közrend fenntartásáért és a társadalom békés fejlődéséért végzett munkájában. Utasította a joghatósága alá tartozók közül a hivatali esküre kötelezetteket, hogy esküdjenek fel a Nemzeti Tanácsra. Végül felhívta a figyelmet arra, hogy a jövőben a „királyi” jelzést mellőzni kell a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez intézett beadványokban.

1918. november 5-én evangélikus részről Geduly körlevele mellett még egy fontos megnyilatkozásra került sor az új állami vezetés iránt. A Magyarhoni Evangélikus Lelkészek Egyesülete (MELE) elnöksége bejelentette csatlakozását a Magyar Nemzeti Tanácshoz, amit az elfogadott. Ezután az országos irányító testületben Kaczián János, a Budapesti Evangélikus Egyházmegye esperese képviselte az evangélikus lelkészeket.²⁶ A MELE elnökségének ezt a döntését a szervezet választmányi ülése később helyeslően tudomásul vette. A MELE akkori elnöke, Paulik János nyíregyházi lelkész 1919 elején így indokolta a lelkészegyesület vezetésének fenti lépését:

²⁴ Evangélikus Óráló, 1918. november 16. 318. p.

²⁵ Ugyanott.

²⁶ Evangélikus Óráló, 1919. január 11. 10. p.

„Kivánatosnak tartottuk ugyanis, hogy mi is, mint egy országos szervezetnek a képviselői, életjelt adjunk magunkról, nehogy hallgatásunk félreértésekre adjon alkalmat, s a körülöttünk folyó eseményekbe illetően alakban is igyekezzünk bekapcsolódni.”²⁷ A MELE Nemzeti Tanácshoz történt csatlakozása megfelelt az evangélikus püspökök álláspontjának, hiszen ők szintén támogatták a demokratikus átalakulást. Erre vonatkozóan már megismertük Geduly Henrik és Raffay Sándor véleményét. Ráadásul Raffay a MELE választmányának tagja volt, amikor az jóváhagyta, hogy a lelkészek egyesülete képviselteti magát a Nemzeti Tanácsban.²⁸ A püspök a Budapesti Evangélikusok Lapja 1918. november 10-i számában ismételten kiállt az országban bekövetkezett politikai változások mellett, melyekről így írt: „A reformáció születése napján megszületett Magyarország önállósága és függetlensége is. A lelkiismereti szabadság diadalának napján felderült a társadalmi és nemzeti szabadság hajnalsugára is. Október 31. ezentúl kétszeres ünnepünk lesz nekünk evangélikus magyaroknak.”²⁹ Raffay újra kérte az evangélikusokat, hogy törekedjenek a rend és a köznyugalom fenntartására, valamint a nemzet érdekében való összefogásra. A lap ugyanezen száma tudósította olvasóit a pesti evangélikus magyar gyülekezet tanácsának 1918. november 4-i határozatáról, mely szerint üdvözlik a Károlyi-kormányt és a jóindulatába ajánlják vallási közösségüket.³⁰

Kapi Béla, a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület püspöke szintén támogató-sárol biztosította az őszirózsás forradalommal hatalomra jutott állami vezetést. Raffayhoz 1918. november 20-án Szombathelyen írt leveléből tudjuk, hogy Kapit nagyon aggasztotta a Károlyi-kabinet ellen már akkor megindult aknamunka. Jól látta, hogy Károlyi Mihály megbuktatása esetén egy radikális kormány fog alakulni. Ez minden bizonnyal napirendre tűzi az állam és a felekezetek szétválasztását, az egyházi iskolák felszámolását és a vallásoktatás eltörlését. Ezért a püspök javasolta, hogy az evangélikusság kezdjen önvédelmi szervezkedésbe. Levelét a következő sorokkal zárta: „Minden félreértés elkerülése céljából külön is megemlítem, hogy a mostani kormány támogatását feltétlenül hazafias kötelességnek tartom s a szervezkedés nem is a kormány, hanem esetleges radikális tulzások ellen történnék, melyek a ker. egyház és a ker. Magyarország jövődjét kockáztatnák.”³¹ Baltik Frigyes, a Dunánin-neni Evangélikus Egyházkerület idős püspöke sem helyezkedett szembe a polgári demokratikus forradalom által előidézett változásokkal. Ő azonban balassagyarmati

²⁷ Ugyanott.

²⁸ Evangélikus Órálló, 1919. január 11. 11. p.

²⁹ Budapesti Evangélikusok Lapja, 1918. november 10. 141. p.

³⁰ Budapesti Evangélikusok Lapja, 1918. november 10. 143. p.

³¹ EOL. Bányai Evangélikus Egyházkerület Levéltára. (A továbbiakban: BEEkLt.) 162. csomó. 4344/1918. számú irat. Kapi Béla levele Raffay Sándornak 1918. november 20-án.

székhelyén betegeskedett 1918 novemberének elején, ezért nem tudott bekapcsolódni az országos evangélikus teendők intézésébe.³²

A Károlyi-kormánynak a magyarországi protestantizmus iránti jóindulatát bizonyítandóan 1918. november 6-án Lovászy Márton kultuszminiszter a minisztertanács felhatalmazása alapján dr. Kováts János Istvánt a protestáns ügyek kormánybiztosává nevezte ki. Kováts református teológiai akadémiai tanár volt Budapesten. Kormánybiztosként azt a megbízatást kapta, hogy a református, evangélikus és unitárius felekezet jogos érdekeinek megvédésére szolgáló intézkedéseket készítse elő és foganatosítsa. Később feladatai közé tartozott a hazánktól elszakított területekről elűzött vagy elmenekült lelkészek és egyházi pedagógusok segítése. Gondoskodnia kellett a felekezeti államsegély eljuttatásáról a megszállt országrészekbe. Lépéseket kellett tennie a külföldi protestáns egyházak tájékoztatására a magyarországi állapotokról, valamint segítségük megszerzésére. Ennek a tevékenységének diplomáciai vetülete is volt. Kováts mellé az evangélikus Nagyiványi Fekete Géza került titkári beosztásba.³³ Nagyiványi Fekete révén az evangélikusok képviselőjévé jutottak a kormánybiztos mellett, ám szerettek volna saját jelöltjük számára Kovátséhoz hasonló rangban kinevezést nyerni. Ennek a kívánságnak adott hangot dr. Obál Béla eperjesi teológiai tanár az Evangélikus Óráló 1918. november 30-i számában. A hetilap vezércikként közölte „Memorandum evang. kormánybiztos kiküldése tárgyában” című írását. Ebben Obál nehezményezte, hogy a protestánsok kormánybiztosának személyét az evangélikus egyház megkérdezése nélkül választották ki, majd kijelentette: „De ha ez a mulasztás nem is forogna fenn, akkor sem elégedhetnénk meg azzal, hogy egy ref. kormánybiztos intézze az evang. ügyeket is. Az evang. egyház ügyei sokkal komplikáltabbak, mint sok más egyházé.”³⁴ Utóbbi megállapítását három ténnyel támasztotta alá. Egyrészt azzal, hogy a hazai evangélikusság körében a Magyarországtól elszakadni törekvő nemzetiségiek vannak többségben. Másrészt a felekezet állammal szembeni anyagi követeléseivel. Végül azzal, hogy megoldásra vár az egyház részéről régóta kért egyetemi teológiai kar megszervezése.³⁵ Obálhoz ha-

³² EOL. BEEkLt. 162. csomó. 4127/1918. és 4242/1918. számú iratok. Baltik Frigyes levelei Raffay Sándornak 1918. október 25-én és 1918. november 8-án.

³³ Bolyki János – Ladányi Sándor: A református egyház 1918–1948 között. In: A Magyarországi Református Egyház története 1918–1990. Tanulmányok. Szerkesztette: Barcza József és Dienes Dénes. Kiadja a Sárospataki Református Kollégium Teológiai Akadémiája. Sárospatak, 1999. 12–13. p.

³⁴ Evangélikus Óráló, 1918. november 30. 333. p.

³⁵ Evangélikus Óráló, 1918. november 30. 333–334. p.

sonlóan még sokan szerették volna, hogy az evangélikusok önálló kormánybiztost kapjanak. Erre irányuló törekvésük azonban eredménytelen maradt.³⁶

Kováts kormánybiztosi kinevezése nem érintette azt a tényt, hogy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban külön államtitkár képviselte a protestáns egyházakat. Ebbe a tisztségbe az őszirózsás forradalmat követően Juhász Nagy Sándor debreceni református egyházkerületi főjegyző került.³⁷ A kormánybiztos 1918. november 9-re a kultuszminisztériumban tartandó bizalmas megbeszélésre hívta az evangélikusok vezetőit.³⁸ Ezen állami részről Juhász Nagy Sándor és dr. Kovács János István volt jelen. Az evangélikus felekezetet dr. Raffay Sándor bányakerületi és Kapi Béla dunántúli kerületi püspökök, dr. Szelényi Aladár egyetemes világi főjegyző, valamint dr. Zsigmondy Jenő bányakerületi és dr. Kéler Zoltán dunáninneni kerületi felügyelők képviselték. Geduly Henrik tiszakerületi és dr. Baltik Frigyes dunáninneni kerületi püspökök betegségeikre hivatkozva táviratilag kimentették magukat a megjelenés alól. Báró Solymossy Lajos is távol maradt a tanácskozástól, mert a jegyzőkönyv szerint „nem volt megtalálható”.³⁹ Ennek a ténynek ismeretében érthetővé válik, hogy a polgári demokratikus forradalmat követő napokban miért nem látott napvilágot egyetlen nyilatkozat sem, ami az egyetemes felügyelőtől származott volna.

Az értekezleten Kovács kormánybiztos ismertette a Károlyi-kabinet evangélikus felekezet iránti elvárásait, s ezek teljesítése fejében ellenszolgáltatásokat helyezett kilátásba. A kormány kívánságai a következők voltak: 1. Az evangélikus lelkészek a rendelkezésükre álló eszközökkel minden tőlük telhetőt tegyenek meg az általános nyugalom és a békés közállapotok biztosításáért. 2. Működjenek közre a felekezeti villongások lecsillapításában. 3. Az egyház teljesítsen nemzeti missziót. 4. A püspökök bocsássanak ki körleveleket. A „nemzeti misszió” végzésén az állam képviselői elsősorban azt értették, hogy az evangélikusok vezetői próbálják meg a történelmi Magyarország keretein belül való maradásra bírni nemzetiségi híveiket. Emellett külföldi egyházi kapcsolataikat kihasználva járuljanak hozzá az ország nemzetközi pozíciójának javításához. Ezek a kérések teljes egészében elfogadhatóak voltak az evangélikusság előljárói számára. A tanulmányban eddig leírtakból kitűnik, hogy a püs-

³⁶ Ottlyk Ernő: Egyházunk és az 1918–19-es forradalmak. = Lelkipásztor. Evangélikus lelkészi szakfolyóirat. Főszerkesztő: Pálffy Miklós. 1964/5. szám, 297. p.

³⁷ Csohány János: id. mű, 102. p.

³⁸ EOL. BEEkLt. 162. csomó. 4242/1918. számú irat. Baltik Frigyes levele Raffay Sándornak 1918. november 8-án.

³⁹ EOL. Egyetemes egyházi iratok. (A továbbiakban: Eei.) 19. doboz. Vegyes anyag 1918. Iktatószám nélküli irat. Jegyzőkönyv a Budapesten 1918. november 9-én az ág. hitv. ev. egyetemes egyház alantírt képviselői és a népkormány vallás- és közoktatásügyi államtitkára Juhász Nagy Sándor és a protestáns egyházak érdekeinek megóvására kirendelt kormánybiztos Dr. Kovács Istvánnal megtartott bizalmas értekezletről. (A jegyzőkönyv címében rosszul írták Kovács nevét.)

pökök az államhatalom külön ösztönzése nélkül is buzdították a lelki irányításukra bízottakat a közrend fenntartására és a Nemzeti Tanács támogatására. Erre vonatkozó körleveleikről szintén esett szó.

A fenti kívánságok teljesítéséért cserébe a kormány nevében Kováts az alábbi ígéreteket tette: 1. Az evangélikus egyház anyagi juttatásait megnövelik. 2. A lelkészek fizetését kiegészítő kongrua összegét felemelik és családi pótlékot, valamint ruhasegélyt kapnak. A felekezeti tanítók és tanárok javadalmazását és segélyezését egyenlővé teszik állami alkalmazásban levő kollégáikéval. 3. A kultuszminisztériumban személyzeti átszervezés révén a protestánsok számára kedvezőbb légkört teremtenek. 4. Ennek részeként nagyobb lesz a vezető miniszteriális tisztségviselők – így az államtitkárok – között az evangéliumi egyházakhoz tartozók száma. 5. A megszállt területekről elmenekült lelkészeket és az egyházi tanszemélyzetet azonnali anyagi támogatásban részesítik. 6. A protestáns kormánybiztos révén soron kívüli elintézés nyernek a legfontosabb evangélikus ügyek. 7. A kormányzat törekszik a teljes felekezeti egyenlőség gyakorlati megvalósítására. 8. Megszüntetik a harangok és orgonásípok hadicélokra történő elrekvirálását. 9. Az állami segélyeket és javadalmakat minden megkötés nélkül folyósítják az evangélikusoknak. Ezt követően az értekezleten jegyzőkönyvvezték azokat az intézkedéseket, amelyeket a felsorolt ígérek megvalósítására a kormány már megtett. Közöttük szerepeltek például a nemzetiségi oktatásügy liberalizálására tett lépések, melyek az evangélikus iskolákat is érintették. Az egyházi oldalt képviselők azt kérték, hogy amennyiben a katolikus birtokban levő ingatlanokat az állam megvásárolja és vételárukat tulajdonosuk rendelkezésére bocsátja, akkor a viszonyosság elve alapján az evangélikusok ugyancsak kapjanak arányszámuknak megfelelő tőkét. A jegyzőkönyv utolsó pontja szerint Juhász Nagy államtitkár „... kijelentette, hogy Lovászy Márton vallás- és közoktatásügyi miniszter őt arra az időre, amíg ő a nagy politikai kérdésekkel van elfoglalva, a minisztérium vezetésével bizta meg, megerősítette a kormánybiztos által tett kijelentéseket és ígéreteket, kijelentve azt is, hogy az állam és egyház szétválasztásának és a felekezeti iskolák államosításának kérdésével a kormány ezidőszere (sic!) nem kíván foglalkozni; hangsúlyozta, hogy az evangélikus egyházaknak (sic!) és a nemzetnek egyformán érdeke, hogy ezt a kormányt erősítse, mert utána csak ultraradikális kormány jöhet uralomra, ami az egyháznak is csak kárára lehet ...”⁴⁰

A megbeszélésen elhangzottak az evangélikusság előjáróit meggyőzték a kultuszminisztériumi vezetés vallási közösségük iránti jóindulatáról. Tapasztalhatták azt is, hogy a Károlyi-kabinet részéről egyelőre nem fenyegetnek olyan lépések, melyek sértenék felekezetük jogait és érdekeit. Ezért jóváhagyták az egyházuk integritásának és egységének megőrzése érdekében teendő intézkedésekre vonatkozóan az állam-

⁴⁰ Ugyanott.

hatalom képviselőivel kötött megállapodás szövegét. Ez lényegében az 1918. november 9-i értekezleten megtárgyalt napirendi pontokat összegezte. A dokumentum elvi szempontból legfontosabb része leszögezte, hogy az egyházkerületek és az „...egyetemes egyház erre hivatott képviselői a kormány által a protestáns egyházak jogos igényeinek védelmére kiküldött kormánybiztossal érintkezésbe lépve biztosítékot nyertek aziránt, hogy az egyház autonómiája, törvényben biztosított jogos igényei és iskolái a politikai átalakulás következtében kárt szenvedni nem fognak.”⁴¹ A megállapodás evangélikus oldalról tervbe vette, hogy a nemzetiségi elszakadási törekvésektől veszélyeztetett gyülekezeteket a területileg illetékes esperesek meglátogatják. Igyekeznek elérni, hogy ezek az egyházközségek hivatalosan állást foglaljanak hovatartozásukra vonatkozóan a régi viszonyok fenntartása mellett, s az eredményről jelentést tesznek egyházi hatóságaiknak.

Az 1918. november 9-i tanácskozás pillanatnyilag eloszlatta az evangélikus felekezet életét irányító leg súlyosabb aggodalmait az új állami vezetés egyházpolitikája tekintetében. Azonban a távolabbi kilátásokat illetően megmaradt a polgári radikálisok és a szociáldemokraták vallásügyi elképzelései miatti nyugtalanságuk. Ezzel kapcsolatosan az értekezleten Kapi Béla kifejtette az egyháziak aggályait: „Rámutatam arra, hogy a kormány radikális iránya nemcsak egyházunk létét és jövődjét, hanem a keresztyén eszmények megdöntésével együtt nemzetünk jövődjét is veszélyezteti.”⁴² Ugyanakkor más evangélikus vezetőkhez hasonlóan a püspök fontosnak tartotta a Károlyi-kormány támogatását a szélsőséges politikai irányzatok előretörése megakadályozásának céljából.⁴³

Az evangélikus sajtóban 1918. november közepén megjelent írások többsége az egyházi előljárók Kapi által megfogalmazott véleményét osztotta. Hitet tettek a demokratikus változások mellett, ám gyakran óvtak a további radikalizálódástól. Az Evangélikus Órálló 1918. november 16-i számának „Nehéz időkben” című vezércikke meglehetősen sötétben látta az evangélikusság jövőjét. „Az üldözések kora óta alig-ha volt egyházunk olyan válságos helyzetben, mint most. A forradalmi átalakulás viharzása nem érintette ugyan még sem létünk, sem igazaink fennmaradását, de az új társadalmi alakulást irányító radikális pártok egyházpolitikai állásfoglalása előrelátha-

⁴¹ EOL. Eei. 19. doboz. Vegyes anyag 1918. Iktatószám nélküli irat. Megállapodás a magyar-honi evangélikus egyház integritásának és egységének megőrzése érdekében teendő intézkedések tekintetében. Csatolva az 1918. november 9-i értekezlet jegyzőkönyvéhez.

⁴² A Dunántuli Ág. Hitv. Evang. Egyházkerület 1920. évi augusztus hó 25-én Sopronban tartott évi rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Dunántuli Nyomda és Ujságvállalat, Szombathely, 1922. 7. p.

⁴³ EOL. BEEkLt. 162. csomó. 4344/1918. számú irat. Kapi Béla levele Raffay Sándornak 1918. november 20-án.

tólag kemény próbára teszi majd egyházunk önfenntartó képességeit.”⁴⁴ – olvasható az eszmefuttatás első soraiban. Az állam és az egyházak tervezett szétválasztásáról terjedő hírekből kiindulva figyelmeztetett a cikkíró az államsegélyek esetleges beszüntetésének következményeire. Másik fontos problémaként a nemzetiségi vidékek fenyegető elszakadásának az evangélikus felekezetre gyakorolt negatív hatását jelölte meg. Kérte egyháza vezetőit, hogy ne elsősorban politikusként, hanem jó keresztényekként keressék a bajok orvoslásának legalkalmasabb módját. Végül megróttta Nagy Lajos gyúrói evangélikus lelkészt, amiért felhívásban szólította fel paptársait az Országos Polgári Radikális Párthoz való csatlakozásra és a köztársasági államforma mellett tette le voksát.

A Harangszó 1918. november 17-én jóindulatú megközelítésben ismertette az elmúlt napok eseményeit. A lap „Ami most a legfontosabb” címet viselő írásában buzdította olvasóit a Nemzeti Tanács és a Károlyi-kormány iránti engedelmességre. „Kiki a szerint hazafi, a szerint emberi (sic!) most, amint segíti a kormányt a rend, a komolyság, a biztosság útján.”⁴⁵ – jelentette ki Czipott Géza, a cikk szerzője. Ugyanezen a napon a Budapesti Evangélikusok Lapja a következő felhívást intézte olvasóihoz: „Miután az új államrend megteremtői oly fényes sikerekre vitték a nemzeti törekvések zászlóját, hogy manapság már ismét a köznyugalom áldása vesz körül, ismételten kérjük hittestvéreinket, hogy a közrend fenntartásának munkájából igyekezzenek kivenni a maguk részét. Ami nem is nehéz feladat, hisz’ nem áll másból, minthogy minden bizalmunkat a most működő kormányba helyezve, nem állunk semmiféle akcióba, mely amugy is terhes, nehéz munkáját az új Magyarországot megteremtő férfiaknak megnehezítené. Hisz’ eddigi intézkedéseik, józanságuk, bölcsességük igazán megérdemli minden igaz magyar hazafi támogatását s reméljük, hogy evangélikus egyházunk vezetői híveink egész seregére számíthatnak, amikor a közrend fenntartásához minden tőle (sic!) telhető erővel és eszközzel hozzájárulnak.”⁴⁶ A Raffay Sándor püspök szerkesztésében megjelenő hetilap idézett néhány sora jól bizonyítja, hogy az evangélikusok egyházi elöljárói mindent megtettek az 1918. november 9-i értekezleten a kormány részéről velük szemben támasztott elvárások teljesítésére, ami módjukban állt.

Az egyház sajtótermékei közül az Evangélikus Lap ütötte meg a leginkább forradalmi hangot. Ez nem meglepő, hiszen a Szimonidesz Lajos nagybörzsönyi lelkész által szerkesztett kiadvány hagyományosan kemény liberális irányvonalat képviselt. A hetilap 1918. november 16-i számában Szimonidesz „Uj élet” című cikkében kárhoztatta a Habsburgok tragikus történelmi korlátoltságát és őszinte lelkesedéssel

⁴⁴ Evangélikus Órálló, 1918. november 16. 317. p.

⁴⁵ Harangszó, 1918. november 17. 226. p.

⁴⁶ Budapesti Evangélikusok Lapja, 1918. november 17. 147–148. p.

támogatta a köztársasági államformát. Ezután kijelentette: „A régi magyar politika bűdös atmoszféráját is máról-holnapra elfujta a forradalom szele. [...] Az új politikai tényezőkkel szemben a kevés dohányu magyar rövidlátás egy kicsit tanácstalan. Pedig nagyon mélyen le kell venniök előttük kalapját (sic!). Le azért, hogy ma nem vagyunk nyakig az anarchiában. Oh derék, becsületes »némi igazság hijával nem levő« szociáldemokrata párt mennyit köszönhetünk neked?! És te érthetetlenül jó, testvéri és szerető radikális párt, mennyit rágalmaztak, hogy rontották a hiteledet?! Pedig mi volna jövendő (sic!) Magyarország a te munkád nélkül?! Alapvető munkátok majd kikényszeríti az elismerést és tiszteletet!”⁴⁷ Szimonidesz fenti megállapításai meglehetősen eltúlzottak voltak, s inkább kíváncsoztak a Népszava vagy a Világ című újságok oldalaira, mint egy magát evangélikus egyházi sajtóterméknek nevező kiadványba. Ugyanezen lapszámban jelent meg „A mi demokráciánk” című írás, ami erős kritikával illette az evangélikusságot, azt vetve szemére, hogy letért az egyházban hagyományosan meglevő demokrácia útjáról. A Nemo álnév mögé rejtőző szerző követelte a régi demokratikus gyakorlat visszaállítását az evangélikus közösségekben.⁴⁸ A lap egy másik cikke szenvedélyes hangon kérte számon a felekezet vezetésén a Magyar Nemzeti Tanács melletti ünnepélyes kiállást: „A mi egyházaink vezetői mind-ezideig (sic!) vérlázító semmittevéssel állnak a forradalmi új viszonyok előtt. De hát az Istenért nincsenek püspökeink, nincs nekünk egyetemes felügyelőnk, akik a nevünkben beszéljenek? A közvélemény nevében követeljük: kapcsolják bele azonnal egyházunkat az új viszonyokba, nehogy az orkánként rohanó nemzeti történelem elvonuljon fejük felett és itthagyon (sic!) bennünket szájtátva!”⁴⁹ Az Evangélikus Lap többségükben alaptalanul vádolta késlekedéssel a felekezet irányítóit. Valószínű, hogy Szimonidesz Lajos az 1918. november 16-i szám nyomdába küldéséig még nem értesült egyházi eljáróinak a kultuszminisztériumban egy héttel korábban folytatott tárgyalásairól. Talán Raffay Sándor és Geduly Henrik püspöki körleveleiről sem tudott, hiszen Nagyörzsöny nem az ő egyházkerületeikbe tartozott. Az Evangélikus Órálló pedig csak 1918. november 16-án közölte a két iratot. Ez magyarázatul szolgálhat Szimonidesz lapjának türelmetlenségére, de nem indokolhatja fenyegető hangvételét, amelyet egy evangélikus kormánybiztos kinevezését követelve használt: „De hát az Istenért nincsenek nekünk püspökeink, nincs nekünk egyetemes felügyelőnk? [...] Hol vannak a mi érdekeink képviselői? Miért választottuk meg őket, ha nem azért, hogy a mi érdekeinknek szolgálj legyenek? Miért szidnak egyesek bennünket, hogy élesen irunk és beszélünk, hát lehet a mi egyházi viszonyaink

⁴⁷ Evangélikus Lap. Politikai és egyházi hetilap. Szerkeszti és kiadja: Szimonidesz Lajos. 1918. november 16. 1. p.

⁴⁸ Evangélikus Lap, 1918. november 16. 1–2. p.

⁴⁹ Evangélikus Lap, 1918. november 16. 4. p.

mellett nyugodt hangon beszélni? Lassan elunjuk mi is az állandó idegizgalmat és felháborodást és majd tenni fogunk!”⁵⁰

A fenti cikkek megjelenésének napján, 1918. november 16-án Magyarországon kikiáltották a népköztársaságot. Az államjogi és politikai szempontból egyaránt nagy jelentőségű eseményről a Harangszó november 24-i száma „Történelmi idők” című cikkében számolt be. Ez a laptól megszokott tárgyilagossággal ismertette a november 16-án történeteket, majd reménykedve fűzte hozzá azokhoz a következőket: „...Magyarország történetében egy új fejezet kezdődik, új idők köszöntenek bennünket. Adja a jóságos Isten, hogy a magyar nép az új államforma keretei között, az ő lángoló szabadság- és hazaszeretetével végre megtalálja a maga boldogságát. [...] Fel tehát Magyarország sokat szenvedett népe a munkára, fogjunk végre össze, legyünk hívek mindhalálig, egyakarattal (sic!) munkálkodjunk közre most saját magunk és hazánk boldogulásán. Mert erre soha nagyobb szükség nem volt, mint napjainkban.”⁵¹ A Harangszóhoz hasonlóan a többi evangélikus sajtótermék is jóindulatú várakozással kommentálta az államforma megváltozását. Az Evangélikus Órálló „Új világ felé” címet viselő írásában 1918. november 30-án ezt olvashatták az érdeklődők: „Letűnt egy korszak, átalakult gyökerestől a mi államunk, beveződött az áldozatokkal teljes világháború. [...] Megalakult a Nemzeti Tanács, kezébe került a hatalom, következett a radikális népkormány, függetlenség, szabadság, a magyar szent korona szimbolikus ereklyévé lett, lerakta alapjait a népköztársaság. Mi csak regisztráljuk most a tényeket, az ítéletmondás ideje még nem jött el. A szabadságért vágyó nemzet törekvéseit megértjük, s geniuszával együtt lázadozott a mi lelkünk is.”⁵² A cikk az evangélikus egyházon belüli megújulás fontosságának hangoztatásával zárult. Az Evangélikus Lap már korábban is határozottan kiállt a köztársaság mellett. Az 1918. november 23-i szám „Előre elkészített ágyutalpak” című cikkében Szimonidesz Lajos ismét sürgette egyháza hivatalos csatlakozását a Nemzeti Tanácshoz. Az írás tanúsága szerint Szimonidesz ekkor még nem értesült arról, hogy a Magyarhoni Evangélikus Lelkészek Egyesülete részéről november 5-én megtörtént ez a lépés.⁵³

Az evangélikus egyház 1918. december 5-én Budapesten tartott elnökségi értekezlete úgy határozott, hogy memorandumot terjeszt be a Károlyi-kormányhoz.⁵⁴ Ezen a megbeszélésen az egyházkerületek képviselői mellett báró Solymossy Lajos egyetemes felügyelő is jelen volt. Tehát az itt hozott döntések az evangélikus egyház

⁵⁰ Ugyanott.

⁵¹ Harangszó, 1918. november 24. 230. p.

⁵² Evangélikus Órálló, 1918. november 30. 335. p.

⁵³ Evangélikus Lap, 1918. november 23. 1–2. p.

⁵⁴ EOL. Éj. Az 1918. december 5-i értekezlet jegyzőkönyve. 5. pont.

teljes vezetésének álláspontját tükrözték. A vallás- és közoktatástügyi miniszternek címzett emlékirat megfogalmazásával Kapi Béla püspököt bízták meg. Az evangélikus részről sürgősen elintézendőként megjelölt ügyeket ismertető előterjesztés bevezetője tartalmazta az egyház elöljáróinak az őszirózsás forradalommal megkezdődött változásokkal kapcsolatos állásfoglalását. Eszerint: „A magyarországi ágostai hitvallású evangélikus egyetemes egyház s a kebelébe tartozó 4 egyházkerület elnöksége Magyarország legújabb átalakulása óta Budapesten, 1918. évi december hó 5-én első ízben gyülekezvén tanácskozással: megragadják a kedvező alkalmat arra, hogy eme felterjesztésben is üdvözljék a Népköztársaság megalakulását. Evangélikus egyházunk a demokratikus Magyarországtól bizalommal várja, hogy az evangélikus egyház évszázados tiszta demokratizmusa, jogegyenlősége, testvéri szeretete, a más meggyőződésűek iránt tartozó türelmessége és puritán egyszerűsége a magyar állam kebelében minél teljesebben megvalósul. Mi a magunk részéről ünnepélyesen kijelentjük, hogy a kormányt a belső nyugalom biztosítása, a külső béke megteremtése, Magyarország integritásának védelme szolgálatában készséggel támogatjuk s ezen nagy feladatok megvalósítására felajánljuk evangélikus anyaszentegyházunk minden munkásának odaadó támogatását.”⁵⁵ A memorandumot Raffay Sándor adta át a kultuszminisztériumban 1918. december 14-én. Ezzel az evangélikus egyház legfelső vezetése hivatalosan elismerte a polgári demokratikus átalakulás addig megszületett eredményeit.

⁵⁵ EOL. Eci. 18. doboz. 651/1918. számú irat. 1. p. A memorandumban helytelenül szerepel, hogy „Magyarország legújabb átalakulása óta” 1918. december 5-én volt az első egyházi elnökségi értekezlet, mert november 23-án már tartottak egyet. Lásd: EOL. Ecj. Az 1918. november 23-i értekezlet jegyzőkönyve.

Die lutheranische Kirche und die bürgerlich-demokratische Revolution von 1918 Zusammenfassung

Am 18. Oktober im Jahre 1918 hat die bürgerlich-demokratische Revolution in Ungarn gewonnen. Vor einigen Tagen früher ist der Ungarische Nationalrat entstanden und die Parteien des Rates haben eine neue Regierung gebildet, und der Leiter ist Mihály Károlyi Graf gewesen. Der sehr bedeutende Schritt war im begonnenen demokratischen Prozess, dass man am 16. November in 1918 die Volksrepublik proklamiert hat. In der Regierung von Károlyi waren drei Parteien und davon die Sozialdemokraten und die bürgerlichen Radikalen hatten ein anderes kirchenpolitisches Programm. Sie wollten eine durchgreifende Veränderung zwischen der Macht und den religiösen Gemeinden erreichen. Sie haben sich zum Ziel die folgenden Sachen gesetzt: der Staat und die Kirche trennen, die Kirchengüter in Gemeinbesitz übernehmen, die kirchlichen Schulen verstaatlichen, die Religionsunterricht aus den Schulen auslöschen. Der Religions-, und Unterrichtsminister war Márton Lovászy – er war der Politiker von der Unabhängig und 48-er (Károlyi) Partei, – er hat in diesen Fragen einen gemässigen Standpunkt vertreten. Er hat es nicht zeitgemäss gehalten, dass man die Lage der Kirchen grundlegend ändern muss.

Die ungarischen Lutheranern hat den demokratische Prozess mit Freude aufgenommen. Die Artikel, die in den lutheranischen Zeitungen erschienen sind, haben die neue staatliche Leitung begrüsst und von ihren Unterstützung gesichert. In den ersten Tagen des Novembers in 1918 haben Sándor Raffay und Henrik Geduly – die lutheranischen Bischöfe – die Rundschreiben herausgegeben, darin sie die Regierung von Károlyi gesetzmässig genannt haben. Sie haben die Pastoren und die Gläubigen aufgefordert, dass sie das Kabinett in der Bewahrung der inneren Ordnung und in der Arbeit für die ruhige Entwicklug der Gesellschaft helfen müssen. Der Vorsitz des Ungarischen Lutheranischen Pastor-Verein hat seinen Anschluss zum Ungarischen Nationalrat angemeldet. Am 9. November in 1918 haben die Vertretern des Religion-, und Unterrichtsministeriums und die Leitern der lutheranischen Kirche eine Besprechung gehalten. Sie haben verabredet, dass die Lutheranern die Regierung in der Tätigkeit für die Verbesserung des Landes unterstützen werden. In Tausch wird man im Ministerium alles – was man tun kann – für die wichtigsten Problemlösungen der lutheranischen Kirche machen. Man hat die Leitern der lutheranischen Kirche beruhigt, dass die Staatsmacht die Autonomie und

die gesetzlichen Rechte der Kirche in Ehren halten wird. Es hat die Kircheleitung darin verstärkt, dass sie die Regierung helfen müssen. Sie hofften, dass sie so die Verbreitung der radikalen politischen Richtungen verhindern können.

Die Lutheranern haben auch die Änderung der Staatsform am 16. November in 1918 angenommen. Sándor Raffay Bischof hat in der Name der Kirche am 14. Dezember 1918 ein Memorandum für die Leitung des Kultusministeriums übergeben. Damit hat die lutheranische Kirche die solangen Ergebnissen des bürgerlich-demokratischen Progresses anerkennt.